

O'ZBEKISTONDA AVTOMOBIL TRANSPORTIDA, TEMIR YO'LLAR BO'YLAB
VA HAVO TRASPORTLARI ORQALI POCHTA TASHISHNI TASHKIL QILISH
MEXANIZMLARI

Palvanbayev Umidbek O'ktam o'g'li

Urganch Davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi palvanbayevumidbek@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda pochta aloqasi xizmatlarini ko'rsatishda avtomobil, temir yo'l va havo transportlaridan foydalanish holatlari o'rganilgan va tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *pochta aloqasi, avtomobil transporti, temiryo'l transporti, havo transporti, pochta xizmatlari.*

Аннотация: *В данной статье изучено и проанализировано использование автомобильного, железнодорожного и воздушного транспорта при оказании почтовых услуг в Узбекистане.*

Ключевые слова: *почтовая связь, автомобильный транспорт, железнодорожный транспорт, воздушный транспорт, почтовые услуги.*

Annotation: *This article studies and analyzes the use of road, rail, and air transport in the provision of postal services in Uzbekistan.*

Keywords: *postal services, road transport, rail transport, air transport, postal services.*

Transport jarayonlari pochta aloqasi xizmatlarini butun ishlab chiqarish jarayonining asosiy va ajralmas qismi hisoblanadi. Pochta transporti aloqa korxonalarining butun tarmog'ini yagona tizimga bog'laydi. U pochta aloqasining asosiy vazifasi – pochta jo'natmalarini jo'natuvchidan manzilgacha aniq, uzluksiz va o'z vaqtida jo'natilishini, demakki, aholi, davlat boshqaruvi organlari va iqtisodiyot sohaslariga yuqori sifatli xizmat ko'rsatishni bajarishda hal qiluvchi bo'g'in hisoblanadi. Mamlakatimizda pochta aloqalari tizimi barcha turdagi transportdan foydalanish asosida quriladi.

Pochta aloqasi ob'ektlari pochta jo'natmalari va pul mablag'larini tashish uchun ularga tegishli bo'lgan transport, pochta vagonlari, avtomobillar, shuningdek shartnoma asosida yuridik va jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan transportdan foydalanadilar. Pochta jo'natmalari va pul mablag'larini tashish uchun foydalaniladigan pochta aloqasi ob'ektlarining transport vositalari qonun hujjatlariga muvofiq maxsus farqlash belgilariga ega bo'lishlari mumkin.

Avtomobil transportida pochta tashishni tashkil qilish va rejalashtirish

Avtomobil transporti pochta transportining asosiy turi bo'lib hisoblanadi va shahar ichi, tuman ichi, shoxobcha, viloyat ichi va magistral marshrutlarda foydalaniladi.

Avtomobil transportida yuk tashuvchi tadbirkorlik subyektlarining avtotransport vositalari parkini yanada yangilash va modernizatsiya qilish, mahalliy yuk tashuvchilar uchun qulay raqobat muhitini yaratish, shuningdek, avtomobilda xalqaro tashuvlar sohasini rivojlantirishning ijobiy tendensiyasini saqlab qolish maqsadida O'zbekiston Respublikasi prezidentining 19.08.2021 yildagi PQ-5225-sonli qarori qabul qilingan.[1]

Pochta aloqasi avtomobil transportini ekspluatatsiya qilishning xususiyati bo'lib, aloqa organlari uchun qulay bo'lgan istalgan vaqtda uni jo'natish imkoniyati, shuningdek aloqa korxonalarini bilan bevosita almashuv, bu pochta qayta yuklashning qo'shimcha bosqichlarini chetlab o'tish imkonini beradi.

Shuningdek, harakatlanish tarkibining yuqori harakatchanligi, yuk ko'tarish bo'yicha avtomashinalar turlarining har xilligi, mashinalar kuzovlarining pochta tashishlari talablariga moslashishi, nisbatan yuqori tezlikni avtomobil transportining afzalliklariga kiritish mumkin.

Pochtani tashish aloqa korxonalarini tomonidan tuziladigan harakatning tasdiqlangan marshrutlari va grafikalari bo'yicha amalga oshiriladi.

Pochtani tashish uchun avtomobil transportidan ratsional foydalanish ko'p hollarda avtomobil shahar to'g'ri tanlay olishga, ya'ni uning ekspluatatsiya qilish sharoitlariga muvofiqligiga bog'liq.

Avtomobillar turlarini tanlashda tashishlar xarakteri (shahar, viloyat ichi, tuman ichi va boshqa marshrutlar), yuklanish hajmi, yo'llarning ahvoli, tashilayotgan pochta jo'natmalarining saqlanishini ta'minlash hisobga olinishi kerak. Pochta yopiq va qulflanadigan kuzovli, boyliklar uchun qulflanadigan sandiqlar bilan jihozlangan avtomashinalarda yoki konteynerlarda, ot-ulov transportidan foydalanganda esa – pochta butunligini ta'minlaydigan aravalarda tashiladi. Agar pochta ochiq kuzovli avtomashinada yoki ochiq aravada tashilsa, u holda u zich qilib taxlanadi, usti qalin mato bilan yopiladi va shunday bog'lab qo'yiladiki, uning yo'lda butligi hamda chang va namlikdan saqlanishi ta'minlanadi.

Temir yo'llar bo'ylab pochta tashishni tashkil qilish

Pochta vagonlari katta yuk ko'tarish qobiliyatiga ega, tashilayotgan boyliklar va pochta jo'natmalarining saqlanishini ta'minlaydilar; vagonlarda sayyor brigadalarning ishlashi uchun kerakli qulayliklar mavjud. Pochta vagonlari bilan pochta almashuvini pochta aloqasi ob'ektlari amalga oshiradilar. Pochta aloqasining hududiy tashkilotlari poyezdlar harakatining yangi jadvali kiritilishidan bir oydan kechiktirmasdan «O'zbekiston pochta» AJ bilan kelishuvga ko'ra bo'ysundirilgan pochta aloqasi ob'ektlari qaysi poyezdlar bilan pochta almashishlarini belgilaydilar va bu to'g'risida ixtiyorida pochta vagonlarining brigadalari bo'lgan Xalqaro pochta xabar beradilar.[2]

O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi va Raqamli texnologiyalar vazirligining 03.10.2023 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 3462- sonli "Temir yo'llarda pochta tashish va pochta vagonlaridan foydalanish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarorida O'zbekiston Respublikasi hududida pochta temir yo'llarda tashish hamda pochta vagonlaridan foydalanish, shuningdek ularga texnik xizmat ko'rsatishning yagona tartibini belgilangan.[3]

Xalqaro marshrutlarning pochta vagonlari bilan pochta almashish tartibi Umumjahon pochta ittifoqi hujjatlari, Xalqaro pochta qabul qilish va jo'natish qoidalarini, xalqaro pochta almashuvi punktlari va pochta qoidalarini bilan tartibga solinadi.

Almashuv punkti mavjud bo'lgan punktlarda pochta vagonlari bilan bevosita pochta almashuvini shahar aloqa bo'limlari amalga oshirmaydilar, balki uni topshiradilar va pochta aloqasining almashuv punkti orqali oladilar.

Ishning katta hajmiga ega bo'lgan pochta aloqasining ob'ektlari pochta vagonlari bilan almashuv uchun kamida ikkita aloqa xodimini ajratadilar. Pochta-bagaj poezdlarining pochta vagonlari bilan pochmani almashish uchun poyezd turgan vaqti ichida barcha vagonlar bilan almashuvni ta'minlash uchun yetarli bo'lgan miqdordagi aloqa xodimlari ajratiladi.

Yozma xat-xabarlar va gazetalar yo'lovchi vagonlarining kupelarida, tez yurar va yo'lovchi poyezdlarining yuk vagonlarida, shuningdek umum foydalaniladigan avtobuslarda jo'natilishi mumkin.

Kichik ish hajmiga ega bo'lgan mahalliy liniyalarda pochta passajir vagonlarining kupelarida bir yoki ikkita aloqa xodimlari kuzatuvda tashilishi mumkin. Yuk bagaj bilan yozma xat-xabarlar va gazetalarini rejaga ko'ra jo'natilishini o'rnatish to'g'risida jo'natish punktlarining pochta aloqasi ob'ektlari olish punktlariga oldindan xabar berishlari kerak. Agar qandaydir sabablarga ko'ra yozma xat-xabarlar yuk bagaj bilan jo'natilmagan yoki rejadan tashqaridagi poyezd orqali jo'natilgan bo'lsa, jo'natish punktlarining pochta aloqasi ob'ektlari bu to'g'risida telegraf (telefon) orqali xat-xabarlar va gazetalarini reja bo'yicha jo'natish belgilangan tegishli tayinlangan punktga xabar berishlari kerak. Yuk bagaj bilan jo'natilgan pochta va ogohlantiruvchi telegramma olinmaganda, bu to'g'risida telegraf (telefon) orqali pochmani yuk bagaj bilan jo'natayotgan pochta aloqasi ob'ektiga xabar beriladi.

Pochta vagonlari, odatda, to'xtashlarning ko'p soniga ega bo'lgan passajir poezdlari tarkibiga kiritiladi.

Temir yo'llar bo'ylab pochta tashish masalalarini tartibga soladigan va «O'zbekiston pochta» AJ hamda «O'zbekiston temir yo'llari» AJ o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni belgilaydigan asosiy hujjat bo'lib, pochmani tashish va temir yo'llarda pochta vagonlarini ekspluatatsiya qilish qoidalari hisoblanadi.

Qoidalar bilan temir yo'llari bo'ylab pochmani pochta vagonlarida tashish kabi, «O'zbekiston temir yo'llari» AJ vagonlarida tashish tartibi, pochta vagonlarini ta'mirlashga qarash tartibi, temir yo'llari bo'ylab pochmani tashish uchun tariflar va hisob-kitoblar, pochta vagonlarini nazorat qilish, shuningdek ikki muassasa tashkilotlarining bu qoidalarining bajarilishi uchun javobgarligi belgilangan.[2]

Pochta vagonlarida pochmani tashish O'zbekiston Respublikasi temir yo'llarining barcha liniyalari bo'ylab amalga oshiriladi.

Pochta vagonlarida va boshqa vagonlarning maxsus moslashtirilgan joylarida tashiladigan pochta aloqa xodimlari tomonidan kuzatiladi. Oddiy bagaj vagonlarida pochta aloqa xodimlarining kuzatuv bilan ham, kuzatuvsiz ham tashiladi.

Pochta almashuvi poyezdning jadval bo'yicha kerakli turish vaqtida amalga oshiriladi. Pochtaning tayyor emasligi tufayli poyezdlarning ushlanib qolishiga yo'l qo'yilmaydi.

Pochta va boshqa vagonlarda Umumjahon pochta ittifoqi hujjatlari va pochta aloqasi tizimida amal qiladigan normativ hujjatlarga muvofiq jo'natish uchun qabul qilingan pochta tashiladi.

Poyezdlar harakatining xavfsizligi maqsadlarida pochtaning umumiy og'irligi vagonning yuk ko'tara olish qobiliyatidan oshmasligi kerak. Temir yo'l vakili pochtaning og'irligini vagon tarozisida tekshirish va belgilangan normadan oshadigan ortiqcha pochta vagonidan tushirishni taklif etish huquqiga ega.

Pochta vagonlarini jo'natish belgilangan tartibda temir yo'l xodimlari tomonidan rasmiylashtiriladi.

Bagaj vagonlarda pochta, pochta xodimlari kuzatuviz qoplarga joylangan holda tashiladi.

Alohida hollarda, bir marotaba tartibda, pochta tashish uchun yuk vagonlaridan foydalanish mumkin.

Havo transporti orqali pochta tashishni tashkil qilish

Pochta aloqasining asosiy vazifasi – pochta jo'natmalarining o'tishini maksimal darajada tezlashtirish bilan bog'liq holda pochta, ayniqsa, gazetalar va yozma xat-xabarlarni tashish uchun aviatsportdan foydalanish masalasi istiqbolli hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari davlat qo'mitasining, 26.11.2013 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 2530-sonli "Havo kemalarida pochta tashish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarorida pochta aloqasi operatorlari, provayderlari va aviakompaniyalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga soladi va ichki hamda xalqaro havo liniyalari orqali fuqaro havo kemalarida pochta tashish tartibini, pochta aloqasi operatorlari, provayderlari va aviakompaniyalarning huquqlari va majburiyatlarini belgilaydi. [4]

To'lovidan qat'i nazar, yozma xat-xabarlarni tashish uchun yer usti transporti orqali jo'natishga nisbatan uning o'tishini bir kecha-kunduz va ortiq vaqtga tezlashtirish va belgilangan joylarga yetkazib berish sharti bilan havo transportidan foydalaniladi.

Aviakorxonalar va pochta aloqasi ob'ektlarining pochta tashishdagi huquqlari, majburiyatlari va javobgarligi O'zbekiston Respublikasining Havo kodeksi, O'zbekiston Respublikasining «Pochta aloqasi to'g'risida»gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasining pochta aloqasi havo liniyalari bo'ylab tashish qoidalarini, pochta qoidalarini va tuzilayotgan shartnomalar bilan belgilanadi.

«O'zbekiston havo yo'llari» Milliy aviakompaniya tomonidan pochta tashish Xalqaro pochta (pochta aloqasining hududiy tashkilotlari) va Milliy aviakompaniya va uning tarkibiy bo'linmalari o'rtasidagi uzoq muddatli shartnomalar, shuningdek amaldagi uzoq muddatli shartnomalarga qo'shimchalar ko'rinishida rasmiylashtiriladigan bir marotabali talabnomalar bo'yicha amalga oshiriladi.

Pochta tashish uchun shartnomalarni tuzishda har bir aeroport bo'yicha har chorakka bo'lib chiqqan holda bir yil uchun prognoz qilinadigan tashish hajmlarini hisobga olish zarur.

Respublika ichidagi liniyalarda pochta yuklashning kelishilgan normalari belgilanishi mumkin. Aviakompaniya shartnomalarga muvofiq tashish uchun qabul qilingan pochta shartnomalarda ko'rsatib o'tilgan muddatlarda jo'natilishini kafolatlashi kerak.

Aeroport hududida joylashgan pochta aloqasi ob'ektidan pochta olib kelish va uni havo kemalariga yuklash, shuningdek pochta havo kemalaridan tushirish, pochta aloqasi ob'ektlariga tashish aeroport kuchlari va vositalari yordamida amalga oshiriladi. Pochta aloqasi ob'ekti mavjud bo'lmagan aeroportlarda pochta havo kemalariga aeroportlar kuchlari va vositalari bilan yuklanadi va tushiriladi, aeroportlardan pochta aloqasi ob'ektlarigacha (aeroportlardan tashqarida) shu pochta aloqasi ob'ektlarining kuchlari va vositalari yordamida tashiladi. Pochtani yetkazib berish va qabul qilish muddatlari Xalqaro pochta yoki pochta aloqasining hududiy tashkilotlari hamda aviakompaniya yoki aeroport o'rtasida tuziladigan shartnomalarda belgilanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekistonda mavjud bo'lgan transport, temiryo'l va havo transporti orqali pochta aloqa xizmatlarini ko'rsatishda sifat va vaqt omili sezilarli darajada rivojlanmoqda. Albatta, bunda "O'zbekiston pochta" AJ va bir qator tashkilotlar bilan hamkorlikda ishlar olib borilishi natijasida fuqarolarning pochta mahsulotlari o'zlari istagan muddatda tez va havfsiz tarzda manzilga yetkazilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.08.2021 yildagi PQ-5225-sonli "Avtomobil transportida yuk tashuvchilarni qo'llab-quvvatlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.

2. Z.Otaqoziyeva "Pochta aloqasini tashkil etish" O'quv uslubiy majmua Toshkent-2019.

3. O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi va Raqamli texnologiyalar vazirligining 03.10.2023 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 3462-sonli "Temir yo'llarda pochta tashish va pochta vagonlaridan foydalanish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida" gi qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari davlat qo'mitasining 26.11.2013 yilda ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 2530-sonli "Havo kemalarida pochta tashish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori.